

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

„Po špičkách se má chodit kolem mládí, neboť tam, kde je skutečné, krásného života schopné mládí, tam se stále leží v bolestech. Po špičkách chodit, a ne řinčet řetězy!“

Fráňa Šrámek

(19. ledna 1877, Sobotka – 1. července 1952, Praha)

Obr. Fráňa šrámek asi v roce 1926

Narodil se v Sobotce, roku 1885 se s rodiči přestěhoval do **Písku**, toto město si velmi oblíbil, odehrává se v něm velká část jeho divadelních her a románů. Za svých studentských let bydlel v domě U Koulí čp. 31 nedaleko Putimské brány. V roce 1894 se odstěhoval do Roudnice nad Labem, kde dosáhl maturity.

V roce 1903 nastoupil na jednoroční vojenskou službu, která mu byla za trest o rok prodloužena. Zde se již projevil jeho **antimilitaristické postoje**. V září 1914 vážně onemocněl.

Referát:

Fráňa šrámek byl zapáleným antimilitaristou. Vyhledejte v odborné literatuře význam tohoto slova. Pokuste se zjistit, ve kterých obdobích 20. století se myšlenky antimilitarismu výrazně prosadily.

Po skončení vojenské služby začal studovat práva. Studia ukončil v roce 1905 a začal se **věnovat literatuře**.

Dostal se do Prahy, kde se připojil k časopisu **Nový kult**, jejíž vůdčí osobností byl S. K. Neumann. Redigoval časopis **Práce**. V roce 1905 byl dvakrát vězněn, za účast na demonstracích a pro antimilitaristickou báseň **Píšou mi psaní**.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Během první světové války **narukoval na ruskou frontu**. V září 1914 byl kvůli revmatismu v brněnské nemocnici, v červnu 1915 narukoval na frontu do Itálie a Rumunska.

Za druhé světové války na protest proti fašismu nevycházel z domu; o jeho protestu však vědělo málo lidí.

Roku 1946 byl jmenován národním umělcem. Pohřben je na ve svém rodném městě Sobotce na soboteckém hřbitově, o kterém napsal jednu ze svých nejznámějších básní Sobotecký hřbitov.

Obr. Pamětní deska na rodném domě Fráni Šrámka v Sobotce

Obr. Karikatura F.Šrámka od Karla Čapka

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dílo

Jeho tvorba byla ovlivněna **impresionismem**, **antimilitaristickými až pacifistickými postoji**. F. Šrámek se angažoval v anarchistickém hnutí a stal se významným představitelem tzv. **generace anarchistických buřičů**.

Jeho díla měla značný vliv na mladou generaci mezi světovými válkami. Některé jeho básně se staly revolučními písněmi proletářů.

Jeho dílo lze rozdělit do těchto **základních témat**:

1.příroda

2.odpor k válce – svůj vztah k válce žene až k odmítání válek obranných

3.milostný vztah mladých lidí, neschopných se podřídit konvencím

Básnické sbírky

- **Života bído, přec tě mám rád** (1905) – vyjádření odporu k militarismu a Rakousku-Uhersku
- **Modrý a rudý** (1906) – antimilitarismus, vzpoura proti válce, symbolika barev v názvu (modrá barva rakouské uniformy, červená barvou anarchismu), obsahuje báseň Raport
- **Splav** (1916, 1922 v rozšířené verzi s básněmi z války) – milostná a přírodní lyrika s protiválečným podtextem, žena a příroda splývají v jedno, impresionistická lyrika, senzitivní, plná představ, harmonická, milostná lyrika, nejobyčejnější a nejpřirozenější projevy života.
- Nové básně (1928)
- Ještě zní (1933) – zde již životní rezignace, hořkost, loučení
- Rány, růže (1945) – vlastenecké básně, reakce na druhou světovou válku a na osvobození republiky

Romány

- **Stříbrný vítr** (1910) – román o mládí a dospívání, autobiografické prvky, impresionistické líčení citové atmosféry, hlavní hrdina Jeník Ratkin se vzpírá tyranskému otci, nerozumí světu dospělých, získává první milostné zkušenosti, zamiluje se do Aničky Karasové – zklamání, Jeník přes veškeré konflikty mládí poznává smysl života, je připraven s ním čestně zápasit a

evropský
sociální
fond v ČR

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

dokázat svůj přerod v muže, druhé přepracované vydání doplněné autorovým doslovem 1921) – vyjádření citů mladé generace (zfilmován Václavem Krškou 1954), tento román je ovlivněn impresionismem.

- Tělo (1919) – román, silně působil na mladou generaci, u kritiky však vzbudil rozporné reakce

Povídkové knihy

- Žasnoucí voják – obyčejný člověk ve válce nic neznamená
- Klavír a housle

Divadelní hry

- Červen (1905) – impresionistické drama
- Léto (1915) – impresionistické divadelní drama. Mladý student se zamiluje do vdané paničky, která se jen předvádí. Je to žena bez morálky a zábran. Student zmoudří a zamiluje se do své vrstevnice Stázie. Autor se zaměřuje na prožitky osob.
- Měsíc nad řekou (1922) – setkání bývalých spolužáků ze studií, zamyšlení nad ztracenými iluzemi mládí, střet starého a nového světa, konflikt mezi generacemi, projev českého impresionismu, zfilmováno Václavem Krškou v roce 1953
- Plačící satyr

Spojte charakteristiku díla se správným názvem:

• divadelní hra o dospívání	Splav
• protiválečná básnická sbírka	Stříbrný vítr
• sbírka milostné poezie	Modrý a rudý
• román o dospívání	Léto

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Zajímavosti

- ✓ Jeho dílem byl silně ovlivněn režisér **Václav Krška**, který vytvořil úspěšné filmové adaptace divadelní hry Měsíc nad řekou (1953) a Stříbrný vítr (1954).
- ✓ Spisovatel v letech 1939 – 1945 vůbec nevycházel ze svého bytu, a to na protest proti německé okupaci. Statečný čin? Ano, kdyby o jeho záměru někdo věděl. Takže básník vykonal čin zcela ojedinělý, ale rozhodně ne příliš statečný, jak se v mnohých učebnicích píše.

Fakta versus fikce

V roce 1905 byl Fráňa Šrámek povolán na vojenské cvičení. Na to odpověděl protiválečným prohlášením a básní Píšou mi psaní, která byla později otištěna v básnické sbírce Modrý a rudý. Za tuto báseň vyfasoval čtyřtýdenní vězení, které v anarchistickém hornickém středisku dokonce vyvolalo protestní tábor lidu.

Doplňte vynechané údaje:

Fráňa Šrámek se narodil v Patřil ke generaci odmítající hodnoty soudobé měšťanské společnosti.

Publikoval v Neumannově časopise.....

Za své.....byl několikrát vězněn. Jeho tvorbu výrazně poznamenala....., které se zúčastnil.

MĚSÍC NAD ŘEKOU

(1922)

(Hra o třech dějstvích)

Nalézáme se nepochybně ve starém domě. I když se o tom ničeho bližšího nedozvíš, budeš jen v souhlase s autorem, podleheš-li dojmu, že tento dům tyčí se z okruží bývalých městských hradeb. Pokojík, v němž hrají všechny tři akty, připomíná nečasovým tvarem a snad ještě čímsi jiným věžní pokojík, kde jsi mohla, paní krásná, u okna po libosti do dálky tesknit; k tomuto výklenkovému oknu je pokojík jaksí soustředěn a tu je zřejmě jeho nejcitlivější místo, rozehrávané stále dotyky zvenčí, neboť okno je otevřeno a před ním vzduť šíře letního prostoru, přečrtaného jen vrcholky dvou topolů nablízku a čupřinou lesů v dálce. V okně bílé záclonky, květiny; jsem jist, že naráz si tu ihned umístíš dívku, jež, shupnuvši ráno z lůžka, skokem je u okna, by opojeně vzdychla: nemá daleko, neboť lůžko je blízko u okna. Neviditelná řeka dole hučí slaběji, silněji. V hloubce pod oknem zeje asi úzká hradební ulička, hlasy odtud zazní jak ze studny. Vlevo v pozadí dveře ven, vpředu do kuchyně, vpravo do Hlubinova pokoje. Především však okno, okno, to neztrácej z pozoru; ať už jím vstupuje rovný plápol polední chvíle, ať stříbrně vsakuje měsíčná noc, toto okno nechť stále živě hraje s sebou. A domysli vůbec, že autor, nadepsav svou hru Měsíc nad řekou, chtěl takto lyricky intonovati tři dějství své veselohry.

DĚJSTVÍ TŘETÍ

Týž pokoj. Nástěnné hodiny ukazují pět minut po dvanácté. Lampě dochází dech. Široký dech noci vstupuje otevřeným oknem. Probuzený chrástal několikrátě zavolá. Scéna okamžik prázdná. Pak se otevrou prudce dveře Hlubinova pokojíku a vstoupí Slávka, za ní Villy. Villy staví zřejmě na odiv omrzelý výraz a má opět své původní klackovité pohyby. (...)

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

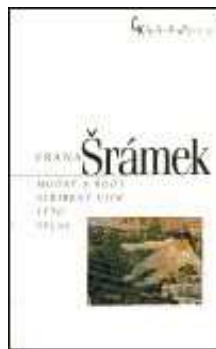
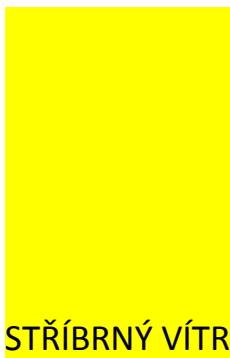

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Villy: Klobouk. Tu je - *(Přešlapuje tvrdě, učiní pohyb, jako by chtěl klobouk vsadit na hlavu)*
- Slávka: *(úsměv)* Myslíla jsem, že si jej dáte již tady na hlavu - *(Hledí naň déle; mírně)* Co jsem vám udělala, Vilíku?
- Villy: *(zaotálev, posléze příkře)* Napravila jste mi hlavu.
- Slávka: Nu, ano... podařilo se mi to, naštěstí. *(Úsměv)* Bože, nedupejte tak přece –
- Villy: *(umíněně a zakousnut)* Napravila jste mi hlavu. Chtělo se jí pojednou kamsi krásně uletět, a vy jste mi ji starostlivě přivedla nazpět. Počal jsem se čehosi tak... tak blaženě báti, vzala jste mi tento strach. Slyšel jsem vás předtím zníti, jak řeku, hvězdy, celou noc zároveň, a pak jsem vás slyšel jen moudře mluvit. Oklamala jste mne, napravila jste mi hlavu.
- Slávka: Musilo to býti. Počal jste se chovati tak... pošetile -
- Villy: To není pravda. Dály se nějaké tajemné věci, řeka byla při tom, měsíc, celá noc. Chtěl jsem býti také při tom.
- Slávka: *(nejistě)* Měl jste náhle takové... nedobré oči, Vilíku.
- Villy: *(prudce)* Co vy víte o mých očích! Byly-li dobré či nedobré! Oklamala jste mne, napravila jste mi hlavu. Nic tajemného se již neděje a já při ničem nebudu. Vidím již opět jen šedivě - *(Fixuje ji pohledem)* Máte přísně stažená ústa. Počtářské čelo. Nějakou moudrou řeč vždycky na krajíčku. Napravila jste asi po řadě hlavu několika zamilovaným studentům. Pak několika úředníkům. Jste opatrná. Suchá. Proto jste se nevdala. A já myslil, že pro nějaká svobodná, divoká křídla! Taková jste. *(Tišeji)* A nemusila jste mi dokazovati tak dlouho, že je vám opravdu již sedmadvacet let.
- Slávka: *(která jej pozorovala v jakémsi oslněném úžasu, skloní nyní hlavu)* Snad...snad jsem to dokazovala jen sobě. A snad jsem jen sebe přestala klamat. Abych vás neoklamala -

Úkoly pro práci s textem v hodině:

1. Proč se divadelní hra jmenuje *Měsíc nad řekou*? Jakou roli hraje řeka v tomto dramatu?
2. Jaké jiné lyrické motivy jsou ve hře důležité?
3. Charakterizujte Slávku a Villyho. Jaký jejich další vývoj předpokládáte?
4. Má Šrámková hra nějakou souvislost s hrou Dykovou?
5. Pokuste se srovnat hru se Šrámkovou lyrickou prózou *Stříbrný vítr*. Jsou si hrdinové obou děl nějak podobní?

STŘÍBRNÝ VÍTR

(1910)

KAPITOLA OSMNÁCTÁ

(...) A když k desáté hodině objevil se před lékárnou červený slunečník, Ratkin nemohl tomu uvěřit. Byla tu. Šla proti němu. A slunce svítilo. A obloha byla plna stříbrných plachetních lodí, hudby na nich v tom okamžiku zahrály, z tisíců hrdel zněl odtamtud pozdrav. I on pozdravoval. Nemohl mluvit. Ale i on pozdravoval. Nemohl k ní vznést oči, stál tu se sklopenýma očima, neodvažoval se ani vlastně ji pozdravit, zdravil pouze pokorným schýlením hlavy a žehnal zemi, po které k němu přicházela. Ale když k ní vzhlédl, srdce se mu zastavilo v prsou. Zastavilo se náhle jako hodiny, něco hrozného se musilo přihodit. Vzhlédl k ní - a nebyla to ona. Šla vedle něho, ale byl to někdo jiný, nebyla to už ona. Podivné věci se dějí, nebyla to ona.

„Děláte hlouposti,“ řekla. Nu, vidíte, není to ona, hodiny v prsou se zastavily, dobře je to.

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Na konci městečka bylo malé, rozdmýchané peklíčko v tmavé díře, kovárna. A kovář měl zlého psa. Pes vyběhl a štěkal. Ratkin vzal kámen - a teď něco uvidíte, slečno. Bim! Vidíte ho? Vidíte ho? Ocas mezi nohama a peláší! Kovář vyšel před kovárnu. Cože říká, huba nekalá? Chce snad také jednu kamenem?

Pohlédla naň a v tomto pohledu bylo vše na útěku a vše se odcizovalo; řekla: Ano, takový jste tedy dnes, hloupý chlapec, dobrá, tím lépe, tím lépe."

To nás tisklo do prachu cesty, která nadto ještě byla černá, to nás nechalo se plouhati touto cestou jak pokáraného školáčka, a jaká ještě větší bolest za tím číhala, ani se raději netaž.

A konečně byli v pastviskách, ano, tudy chodí Ratkin rád. A nejkrásněji tu je zářijových večerů - smutno totiž. Ovšem, veselo tu nikdy nebylo. A že by sem byli milenci někdy za večera zabloudili, - to je lež! Lež!

Pohlédl na ni ze strany, byla to přece ona, ale nechtěla být k němu již dobrá; to viděl, velmi dobře to viděl, přihodilo se takového něco, hodiny se zastavily.

Hleděla kamsi před sebe s rozvanutými ústy a jakási bolestná chtivost žhavěla v jejím výrazu. A tu počala mluvit.

„Hlouposti děláte... Nechci, abyste mne tak čekal jako včera a dnes. Nechci už vůbec, abyste mne čekal. A jak vypadáte? Směšně. Po očích vám vidím, co se s vámi děje, už se mi to docela přestalo líbit. - I včera jen oknem jsem vás zahlédla a už jsem cítila, že někomu odzvánějí. Nemáte snad staršího bratra, který je vám velice podoben? To on snad před dvěma dny přijel, to on snad — Ne, počkejte. Tohle ovšem je jen žert, ale já vím, jaký žert a proč to říkám. Na slečinky berních si takhle čekejte, ne na Aničku posedlou. Ta přijde jednou a pak už neví, proč by měla přijít ještě podruhé, už není čeho ke kráse přidat, abys to nezkazil. Vždyť vidíte, už se na vás ani raději nedívám, co se studentem, myslím si, hloupoučký je, už ani nelze po něm ničeho jeho staršímu bratru vzkázat, i to by špatně vyřídil, a říkám-li to tak, zase si myslíte, je to žert a není to žert. Nu, co tak na mne hledíte? Nenabídnete mi ještě dokonce, abych na vás počkala, až vystudujete? Co, co uslyším ještě od studenta? Nic? A tak tedy řeknu já už raději sama všechno. Mám ráda lesy; snad jsem si i vás jen pro ty lesy zamilovala a snad jsem přece jenom divoká, lesní ženka. Nejsem nějaká moudrá, nemyslete si. Není v tom žádné moudrosti, co povídám. Ale v lesích jsem se leccemus naučila. - Měla jsem lesy ráda a lesy byly na mne hodné, povídaly mi, když lidé nabízeli jen zajíce v pytli. Chodíš po lesích, vrátíš se potom a už se ani do městečka nehodíš. Také studenti přijedou, první den to je jako les, ale druhý den už i tohle je zase jen jaksi městečko, už ani abys ptákem

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

nelítala a chodila na rande jak naše slečinky. Mnoho, mnoho, snad i tohle mi pověděly lesy — Včera ráno jsem tě ještě čekala, tvá jsem byla dosud, ale tys nepřišel a to bylo dobře. Odpoledne jsem byla v lesích a ---"

Zamlkla na okamžik, vyňala odkudsi jedlovou větvičku a podávala mu ji. „To jsem ti přinesla. Je to z mé jedle. Mám takovou svou jedli. Nesedám pod ní, oh ne, vytáhla si mne k sobě nahoru, do větví, ptáci i veverky si už na mne zvykli."

Také takováhle překvapení ukrývá tedy život. Takhle s námi jednoho dne počnou hovořit, vršice nám na prsou skálu, kámen po kameni. Vztáhl ruku po větvičce, ale opět utrl. Bolest k tobě přišla jako k muži, ale ty se chováš jako chlapec, utrhneš ruce. Větvička upadla do trávy.

Zdvihla ji, neřekla ničeho, zbledla pouze; stanula a hryzla rty. A tu sepal ruce a vzhlédl k ní. Usmála se maličko a podávala mu opět větvičku. Vzal a s ní všechno, bolest a krásu, snad to všechno, srdce, ani nepobereš.

Ale teď, teď učiňte mne mužem. Teď hrajme všichni dobře, stůjme dobře, vraťme ráno dobře, abychom byli hodni toho, co k nám přišlo. Je tato větvička křížem? Ponesu jej. Bude mne tento kříž tížit, tisknout k zemi? Zahodím jej. Zatančím nad ním.

Ratkin vztyčil hlavu. Jeho oči hleděly ven, ven z tohoto kruhu bolesti, vybíraly si směr.

„Jeníčku!"

„Neboj se, Aničko."

Na ni ovšem hleděti nemohl, musel se dívati ven, ven z tohoto kruhu. Nejprve byl tento úsilný pohyb jen v jeho očích, pak vstoupil do celého těla.

„Jeníčku!"

„Neboj se, Aničko."

Teď už se jen letmo ohlédl po ní, usmál se a šel. Řekl bys, nazdařbůh, ale snad to mělo směr.

„Jeníčku!"

Už se neohlédl. Ani jednou. Šel. A tu skála stála před ním, tebe, skálo, myslím, dobře známe, jednou jsme tu vláli nahoře jako prapor; nepatříš snad k našemu směru, ale když tu již jsi, skála neskála, a Ratkin usmál se, zavrtěl hlavou a počal zlézati skálu. Tu teprv nahoře se ohlédl. Stála dosud na témž místě a hleděla sem k němu; a tu on zcela klidně nadzvihl klobouk a zamával jím; jeho úsměv se podobal něčemu roztrženému.

A tu se s ním cosi stalo, hleděl dolů a všecek pojednou zbělel. Ze skalních rozsedlin počalo se naň cosi zavěšovati náručím stále těžším a těžším. Jeho oči křičely. Vztáhl před sebe ruce, jako by se někomu bránil, stál tak okamžik a

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

zakryl si rychle oči. Po celém těle se roztrásl, musil se tu posadit a plakal dlouho.

A když přestal plakat a pozdvihl hlavu, ona tam dole již nestála; viděl ji, mizící červenou skvrnu daleko v pastviskách. A přece tu byla u něho, slyšel ji stále ještě mluvit, jak před chvílí k němu mluvila; ale naslouchal jí nyní rád a za každé slovíčko byl jí vděčen, mluv, mluv, prosil, bolí to, bolí, ale je to krásné, snad jsi přece jen divoká ženka, do smrti budu tebou krásně poznamenan...

Pohlédl dolů do skalních rozsedlin, zamrazení jím prošlo -
- ale potom se již jen usmíval, bludně a trpce. Tam dole ! A přece někdo mrtvý tam ležel, tázavý pohled dvou mrtvých očí setkal se s jeho očima a Ratkin tu seděl, kýval hlavou a usmíval se; rty se nepohybovaly, ale jeho oči mluvily.

„Spi tam, Jene Ratkine včerejší a pošetilý. Ty, který jsi toužil po štěstí a po bolesti - a přece si chtěl jenom štěstí. Ty, který jsi volal krásu - a před krásou jsi zastřel oči. Ty, který jsi volal život - a při první jeho písni potrhla jsi struny (...)

Ratkin našel u svých nohou jedlovou větvičku. Zdvihl ji a hodil dolů do skalní rozsedliny. Padala a Ratkin se usmíval...

"Na tvůj hrob, Jene Ratkine, včerejší a pošetilý!"

Ukázka je ze závěru Šrámková románu.

Úkoly pro práci s textem v hodině:

1. *Charakterizujte chování obou protagonistů. Kdo je Anička posedlá? Jak se proměnil Jeník Ratkin?*
2. *Koho Jan Ratkin v závěru ukázky oslovuje? Jak hodnotí svou minulost?*
3. *Text je nasycen metaforickými obrazy a symbolickými motivy. Vyhledejte je a vysvětlete.*
4. *Poslední odstavce románu jsou ódou, chvalozpěvem na život.*
Zkuste text dopsat v básnickém stylu F. Šrámka nebo svým jazykem 21. století.
5. *Zamyslete se nad lyrickým stylem dnešní a Šrámkovy doby. Je vám Šrámkův způsob vyjadřování ještě blízký, nebo již příliš vzdálený?*

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Rozdělte se **do skupin**, vytvořte definici *mládí* a *dospělosti*. Definici dospělosti napište tak, jak byste si přáli v dospělosti vypadat vy, nikoliv tak, jak vidíte dospělé kolem sebe. Porovnejte definice jednotlivých skupin.

pojmy:

anarchističtí buřiči „básníci života a vzdoru“, je označení pro skupinu mladé generace českých spisovatelů, která začala tvořit na přelomu 19. a 20. století. Tvorba jejich představitelů byla výrazně ovlivněna myšlenkami **anarchismu** (úsilí o neomezenou svobodu člověka a odmítání autority státu), **antimilitarismu** (odmítání války) a **vitalismu** (oslava života a přírody).
Představitelé: Viktor Dyk, František Gellner, Fráňa Šrámek, Karel Toman, Stanislav Kostka Neumann, Petr Bezruč

Časopisecké platformy: Nový kult (1897 – 1905), Moderní revue (1894 – 1925)

impresionismus je umělecký směr, který vznikl koncem 19. století. Byl reakcí na ateliérovou malbu, jeho cílem je malba v přírodě, kde se pokouší zachytit **okamžitou atmosféru dané chvíle, neopakovatelné chvíle, okamžik duševního rozpoležení**. Pojem impresionismus je odvozen od obrazu **Clauda Moneta** *Impression, soleil levant* (Imprese, východ slunce), který byl roku 1874 vystaven

na výstavě nezávislých malířů v Paříži.

Poprvé tento pojem (v hanlivém smyslu) použil kritik Louis Leroy, neboť obraz považoval za nedokončený. Prosazení impresionismu ukončilo tradiční akademické umění a nastal rozvoj moderního umění.